

Zachová, Irena

[Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1985, vol. 34, iss. E30, pp. 194-196

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109769>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vor allem an jenen Stellen feststellen, die niemals aus dem Horizont der Byzantiner verschwanden. Manchmal ist die Umbenennung aus der verkümmerten Städtetradition zu deduzieren. Es können sich aber andere Faktoren ausgewirkt haben (z. B. die unterschiedliche politische Behandlung von einzelnen Regionen.)

Aus allem, was wir gesagt haben, geht klar hervor, daß Schramms Arbeit sehr weit in der Verbindung der Philologie und Geschichte gegangen ist. Schramm arbeitet an vielen Stellen zuviel mit Hypothesen, die sich aber auch im Fall, daß sie sich nicht bewähren würden, doch als eine Anleitung zur Problematik zu erweisen vermöchten. Es ist bei dem Umfang der philologischen Detailausführungen begreiflich, daß manche Belege von Schramm in Frage gestellt werden. Aber es wird da der Versuch bleiben, der für die Mediävistik durch die Verbindung der Philologie mit der Geschichte neue Horizonte zu öffnen vermag.

Jaroslav Kudrna

Jana Zachová, *Chrestomatie středověké latinské literatury*. Univerzita Karlova Praha, SPN Praha 1983, s. 202.

Skripta, která vydala jako čítanku k samostatné četbě posluchačů latiny, případně historie a archivnictví, učitelka středověké latiny na FF UK v Praze Jana Zachová, předkládají zájemcům řadu textů, které jsou jinak většinou jen s obtížemi dostupné, nejen pokud jsou přebírány ze vzácných starých nebo drahých zahraničních edicí, ale i pokud bychom je museli hledat například ve Fontes rerum Bohemicarum. Při výuce navíc takovéto texty učitel potřebuje pro větší počet posluchačů zároveň, kteroužto situaci může řešit právě jen čítanka.

Recenzovaný soubor se od dosavadních výborů textů ze středověké latiny, vydávaných u nás k podobným účelům (Ryba—Hrdina, Cáda, Kamínková, recenzentčiny texty) liší jak větším rozsahem, tak zejména výběrem textů. Sestavovatelka např. nechala stranou diplomatické texty, které se na filozofických fakultách čtou rovněž, zejména se studenty archivnictví, což souvisí s koncepcí výboru jakožto čítanky ze středověké latinsky psané literatury (jsou tudíž vynechány i texty mezního charakteru, tj. literatura odborná a traktátová). Jak sestavovatelka sama v úvodu konstatuje, „zaujímá středověká latinská literatura tak širokou oblast časovou i geografickou, že nebylo možno zachytit byt jen ukázkou ve výboru všechna významná díla“, a, dodejme, ani všechny oblasti a žánry. Výběr je pak závislý mj. na vědecké a pedagogické zkušenosti a na literárních zálibách autora čítanky. Skladbu skript není tedy možno podrobit objektivnímu posouzení a může být pouze popsána. Texty jsou řazeny ve dvou oddílech, prvním prozaickém a druhém básnickém, vždy bez ohledu na lokální původ (tudíž texty české a nečeské proveniencí mixtím), chronologicky. Prozaický oddíl začíná stejně jako básnický Isidorem ze Sevilly a končí tábořským manifestem z r. 1430, básnický je pak uzavřen Vavřincem z Březové. Každá ukáзка je uvedena stručným medailónem, charakterizujícím literárněhistoricky a stručnou poznámkou i jazykově autora nebo anonymní dílo samo. Tyto charakteristiky jsou dosti výstižné a svému účelu plně dostačují, v některých případech by snad bylo užitečné výrazněji upozornit na souvislosti děl, z nichž jsou otištěné ukázkou vzaty, s literární tradicí antickou a na druhé straně novověkou a na jejich vztah k národním literaturám středověku. Texty jsou brány z nejnovějších dostupných, pokud možno kritických edicí.

Na str. 3—4 čteme velmi stručný gramatický přehled, který zachycuje nejdůležitější obecnější odchylky středověké latiny od klasického úzu v ortografii i v morfologii a syntaxi. I zde stejně jako při výběru textů platí, že situace je daleko složitější a méně přehledná, než aby s ní mohl být uživatel jen takto stručně opravdu obeznámen; na grafické i gramatické zvláštnosti berou pak zřetel ještě i poznámky, umístěné za jednotlivými texty. Za upozornění a zhodnocení stojí i skutečnost, že poznámky za texty nepodávají pouze vysvětlivky formální, ale i k obsahu textů (vlastní — osobní i mlstní — jména, historické události apod.).

Soubor středolatiných textů, jak jej Jana Zachová sestavila pro potřeby posluchačů FF UK, má předpoklady, aby probudil zájem i u znalců latiny mimo specializované pracovníky a studenty, a bude jej možno příležitostně užívat ve výuce středověké latiny i na mimopražských fakultách.

Jana Nechutová

Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae. Založili A. Truhlář a K. Hrdina, pokračovali J. Hejnic a J. Martínek.

1. A—C Praha 1966, Academia, 532 s., 16 obr. příl.

2. Č—J ibid. 1966, 492 s., 16 obr. příl.

3. K—M ibid. 1969, 408 s., 16 obr. příl.
4. N—Ř ibid. 1973, 392 s., 17 obr. příl.
5. S—Ž ibid. 1982, 608 s., 16 obr. příl.

Když r. 1966 vyšel první svazek Rukověti, upozornil v historické řadě SPFFBU na tento počín stručnou recenzí J. Macůrek (15, 1966, C 13, 200—201); ostatní svazky zůstaly Sborníkem prací nepovšimnuty, a proto se recenzentka na jeho stránkách vrací k celému dílu soubornou informací.

Vydáním pátého svazku Rukověti dovršili J. Hejnic a J. Martínek velkorysý projekt zakladatele díla A. Truhláře, který, inspirován Jirečkovou „Rukověti k dějinám literatury české do konce XVIII. věku“ (Praha 1875—1876), pořídil rozsáhlou excerpci k latinské tvorbě renesančního období u nás a vydal r. 1908 první svazek „Rukověti k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému, v Čechách a na Moravě ve století XVI.“, zahrnující hesla Abel až Caucalius. Na jeho dílo navázal pak K. Hrdina, který zpracoval hesla Cautius až Collinus z Truhlářovy pozůstalosti. Tento další sešit nebyl určen k samostatné distribuci, měl být při vazbě spojen s prvním sešitem Truhlářovým. Původní titulní list se nahradil novým, který už zaznamenává Hrdinovu spoluúčasť, byla vsunuta nepaginovaná Hrdinova předmluva, následovaly str. 1—304 Truhlářova prvního svazku, na str. 305—308 byl znovu vysázen poslední půlarch původního díla s Hrdinovými doplňky a úpravami, na str. 309—469 jsou Hrdinou zpracovaná hesla a na str. 470—496 Hrdinovy dodatky k heslům Abel až Coleus.

Tento uměle vzniklý první svazek byl vydán r. 1918. Po jeho vydání se Hrdina intenzivně věnoval rozmožování a zpracovávání Truhlářova materiálu, ale svazek z r. 1918 zůstal osamocen.

J. Hejnic a J. Martínek, pokračovatelé v odkazu Truhlářově, zahájili přípravu k vydání dalších svazků Rukověti r. 1954. Poněvadž bylo rozhodnuto, že Truhlářem a Hrdinou vydaná hesla budou doplněna, přepracována a vydána znovu, museli autoři hledat vlastní způsob zpracování, krátit a zpřehledňovat s vědomím, že vydáním prvního svazku je stanoveno schéma popisu pro všechny svazky následující.

Zatímco Truhlář se věnoval podrobně literatuře 16. století a začátku 17. stol., zachované ve starých tiscích, a humanistickou produkci přelomu 15. a 16. století, obsaženou převážně v rukopisech a inkunábulech, zpracoval sumárně a s odkazy na detailněji pojaté příručky, pokračovatelé zvolili poněkud širší časové omezení, od doby vladislavské po Bílou horu, což v praxi znamená, že se zabývají materiálem z let 1470—1630, a na rozdíl od určité disproporčnosti zpracování Truhlářova věnují rovnoměrnou pozornost celému období.

Do Rukověti byly pojaty osobnosti českého původu, které zanechaly latinskou a feckou veršovou tvorbu, mecenáši humanistických básníků, jimž bylo věnováno více drobných skladeb nebo samostatně vydané dílo dvou či více autorů, a rovněž cizinci, kteří působili v českých zemích, nebo k nim měli význačnější vztah. V mnoha případech jde o osobnosti literární vědě dosud neznámé.

Oproti koncepci zakladatelů se neregistrují jména autorů prozaických děl, jména u jiných spisovatelů málo frekventovaná, jména cizinců, jejichž vztah k českým zemím lze pominout, a jména antických vzorů humanistických básníků. U autorů-básníků se však přihlíží i k jejich prozaickým a českým psaným spisům. Z věcných hesel je v nové Rukověti pouze jediné, Carmina gratulatoria, jinak je Rukověť, jak říká předmluva k 1. svazku, založena ve shodě s povahou humanistické literatury na principu jmenných hesel.

První svazek zahrnuje jmenná hesla Abdo až Czyrtner, tedy zcela přepracované vydání hesel A až Collinus a první vydání hesel Colonius až Czyrtner, druhý svazek hesla Čaban až Ivický z Ivičné, třetí svazek hesla Kada až Mžanský, čtvrtý hesla Nabotský až z Řičan, Vilém, poslední svazek, jenž uzavírá abecední řadu, hesla Sabatecius až Žlutický. Při zpracovávání těchto pěti svazků vycházeli autoři z pozůstalosti obou zakladatelů — kartotéky excerpt a dalšího materiálu pokrývajícího celou abecední řadu, z výsledků studentské excerpcce humanistických konvolutů pražských institucí, zahájené v rámci seminárních prací r. 1946 pod vedením prof. Ryby, a v neposlední řadě i z výsledků vlastního široce založeného průzkumu v domácích i zahraničních knihovnách.

Šestý svazek Rukověti, který už nevyužívá materiálu shromážděného oběma zakladateli, bude obsahovat dodatky k základní abecední řadě (novější nálezy, odborná literatura aj.) a summaria životopisů největších humanistů. Rejstříky, které mají vyjít v sedmém svazku, dovolí uživatelům učinit si představu, jak nesmírně bohaté svědectví o naší kultuře konce 15. až počátku 17. století bylo pro tuto práci shromážděno.

Struktura jednotlivých hesel odpovídá v zásadě praxi zakladatelů: podle významu osobnosti a současného stavu našich znalostí se podává několikařádkový nebo i mnohostránkový životopis, který často přináší objemné údaje, a u rozsáhlejších hesel pak tři chronologické řady spisů: řada

děl věnovaných, řada vlastních spisů — obě s orientačními letopočty in margine — a příspěvky.

Navíc jsou u všech autorů uváděny signatury příslušných rukopisů a starých tisků s místem uložení. Heslo uzavírají prameny a vyčerpávající literatura k němu jako celku.

Každý z pěti svazků je vybaven osmi listy obrazových příloh — portrétů autorů, kvalitních reprodukcí tisků a ukázké dochovaných rukopisů. Mají sloužit ad illustrandum, ale už I. Hlaváček upozornil (AUC HUCP 14, 1974, 239) na možnost dalšího využití: ukázky rukopisů se mohou stát východiskem pro studium naší paleografie.

Recenze jednotlivých svazků vyznívají vesměs příznivě; pokud se poukazuje na absenci některých jmen, event. neúplnost citované literatury, jde v drtivé většině případů o marginálie, a mnoho doplňků a dosud postrádaných údajů přinese šestý svazek, v němž autoři soustředili i bibliografii literatury publikované po r. 1977, kdy nakladatelství odevzdalo tiskárně pátý svazek.

Po stránce typografické je třeba konstatovat, že vysoká úroveň prvního svazku v průběhu vydávání díla nepoklesla. Uvážíme-li obtížnou sazbu (několik druhů písma, řecká alfabeta), podíl cizojazyčného textu atd., zhostili se tiskaři svého úkolu se ctí. (Např. u pátého dílu dostali autoři až stránkovou korekturu, ale tento svazek se svou kvalitou zcela vyrovná předchozím).

J. Hejnic a J. Martinek, jakkoli zdaleka nebilancují, mohou pět svazků tohoto monumentálního díla, jemuž věnovali dvacet let vědecké práce, pokládat za více než naplnění odkazu zakladatelů. Po stránce kvantitativní i kvalitativní odvedli úctyhodný výkon, který budí tím větší obdiv, uvážíme-li i jejich bohatou činnost ediční a publikační (mj. nálezové články v LF, ZJKF, regionálních periodických atd.).

Jich minuciózní a precizní práci může recenzentka vyzdvihnout z vlastní zkušenosti. Při rekonstrukci kapituliného kopiátu M 129, který byl zničen r. 1945, se podrobně zabývala Truhlářovou excerpcí tohoto sborníku. Obsahoval na 300 ff. básně Villatikovy, Fuxovy, Kuthenovy, Phileremovy, Roderikovy, Orpheovy, Collinovy a Traianovy. Ke zpracování tohoto kopiátu v Rukověti vplynuly z časové velmi náročné práce pouhé tři okrajové doplňky (datace básně apod.), což svědčí o spolehlivosti práce obou autorů s ne vždy zcela přehledným materiálem pozůstalosti zakladatele.

Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě přinese mnoho podnětů a velký užitek badatelům nejružnějších oborů humanitních věd. Doufejme, že se v dohledné době dočkáme i příručky humanistické prózy, o níž se hovoří v předmluvě k 1. svazku.

Závěrem upozorňujeme na pandán pro slovenský humanismus — Kuzmíkův Slovník autorov slovenských a so slovenskými vztahmi za humanizmu, 1. A—M, 2. N—Ž, Martin 1976, MS, 494 s., 482 s., který zahrnuje autory písiční veršem i prózou a vzhledem k perspektívám edice Slovníku starovekých a stredovekých autorov so slovenskými vztahmi pokrývá léta 1493—1650.

Odborníci, a to i zahraniční, a zájemci o humanistickou tvorbu v českých zemích i o humanismus slovenský mají tedy nyní v obou velkých a záslužných dílech prořadý zdroj poučení.

Irena Zachová

Joan de Cantalaua, *La bona novel·la*. Revirada en lenga d'òc del grec dels 4 evangèlis. Illustracions explicativas : Geneviève Joly. Rodez 1981. 488 pages dont chacune comporte 1—3 illustrations.

L'auteur souligne dans l'avant-propos que nous avons à faire à une traduction scientifique ; elle l'est, cependant aussi très pratique.

Avant de citer quelques exemples, on peut tirer parti d'un feuillet intercalaire démontrant comment lire la langue d'oc. Quant aux voyelles : 1. a final sans accent ressemble à o. 2. u comme dans rue, 3. dans les diphtongues, on entend toujours les deux voyelles ai, au, eu, oi. Consonnes : 1. g et j ont leurs valeurs différentes selon le dialecte respectif ž (Provence), tz (Albigois), dz (Rouergue) et č (Auvergne), 2. lh, nh en finale = l, n, tandis que devant la voyelle, ils sont mouillés, 3. m, n, r finals disparaissent souvent, 4. s entre deux voyelles toujours z. En résumé : Presque chaque son se prononce, pas de nasales, ce qui fait que la langue d'oc est plus proche au catalan que ne l'est au français.

Joan de Cantalaua a du courage pour moderniser la parole d'évangile. A relever un exemple de Luc 2,35 *kai sou de autis tin psichn dieleusetai romfalai* en latin : et tuam ipsius animam pertransibit gladius.

Partout dans toutes les traductions connues jusqu'à présent, on imite la Vulgate en employant animam (fr. âme, roum. suflet, all. Seele etc.) mais ici nous lisons cor signifiant cœur : E tu, aurás lo còr enastat.

On trouve la même signification dans la deuxième strophe de la séquence médiévale Stabat mater : Cuius animam gementem contristatam et dolentem pertransivit gladius. C'est de ce lieu commun que l'on peut le mieux expliquer l'étymologie du mot roumain signifiant cœur inima.